

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

САМСОНОВ МАКСИМ ІВАНОВИЧ

УДК 336.71.078.3:005.584.1](477)(043.3)

**РОЗВИТОК ДИСТАНЦІЙНОГО РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО
МОНІТОРИНГУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент *Рекуненко Ігор Іванович*, ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, доцент кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент *Довгань Жанна Миколаївна*, Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти та науки України, професор кафедри банківського менеджменту та обліку;

кандидат економічних наук *Діденко Оксана Миколаївна*, Харківська обласна дирекція АТ “Райффайзен Банк Аваль”, директор з питань роздрібного бізнесу.

Захист дисертації відбудеться 22 листопада 2013 р. о 15:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55-081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “___” жовтня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. Г. Савченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні одним із ключових завдань економічного розвитку в різних країнах світу є забезпечення стабільного функціонування фінансового сектора економіки взагалі та банківської системи зокрема. Процеси консолідації банківського капіталу, ускладнення технологій ведення банківського бізнесу, підвищення схильності банків до концентрації ризиків та здійснення спекулятивних операцій, підвищення системних фінансових ризиків потребують посилення уваги регуляторів фінансового сектора до ідентифікації потенційних дисбалансів в діяльності банків. Одне з центральних місць у системі регулювання банківської діяльності займає безвиїзний банківський нагляд (БН), зокрема – дистанційний моніторинг за діяльністю банків. Сьогодні в Україні розпочато ряд реформ, спрямованих на впровадження макропруденційного БН відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду, але, враховуючи низьку транспарентність діяльності вітчизняних банків та недосконалість існуючих механізмів врахування ризиків в наглядовій роботі, особливої актуальності набуває реформування існуючої системи дистанційного моніторингу на засадах ризик-орієнтованого підходу.

Теоретичні та практичні аспекти банківського регулювання та нагляду знайшли відображення в наукових працях зарубіжних науковців, зокрема: А. Бергера, Т. Бека, Д. Даймонда, Е. Деміргук-Кунт, В. Іванова, Д. Кауфмана, Е. Крокетта, С. Моїсеєва, О. Хаб'юка та ін. Значний внесок у вирішення даної проблеми зроблено і вітчизняними вченими, зокрема: О. І. Барановським, Т. А. Васильєвою, О. М. Діденко, Ж. М. Довгань, І. І. Д'яконовою, О. П. Заруцькою, Г. Т. Карчевою, І. І. Рекуненком, В. Л. Кротюком, Р. М. Набоком, О. І. Петриком, І. В. Салом, О. О. Чуб, І. О. Школьник та ін.

Разом з тим, незважаючи на численні наукові здобутки та накопичений практичний досвід щодо вирішення проблем банківського регулювання та нагляду, залишається ряд питань як загальнометодичного, так і прикладного характеру, які потребують подальшого опрацювання. Це стосується зокрема впровадження дистанційного ризик-орієнтованого моніторингу за діяльністю банків (ДРОМДБ), диференціації режимів його реалізації з урахуванням системного та індивідуальних ризиків банківської діяльності; розвитку методичного інструментарію виокремлення системно важливих банків в Україні як об'єктів нагляду тощо. Усе вищенаведене підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження, обумовило вибір його мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам реалізації науково-дослідних програм національного та регіонального значення. Наукові результати дисертанта враховані при підготовці звітів за науково-дослідними роботами, що виконуються в ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0103U006965) увійшли висновки дисертанта щодо організаційного та інформаційного забезпечення

реалізації базового режиму ДРОМДБ; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо виокремлення системно важливих банків в Україні в контексті застосування до них посиленого наглядового режиму; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держ. реєстрації 0107U0123112) – висновки щодо можливостей впровадження в Україні світового досвіду моніторингу та регулювання діяльності системно важливих банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних положень дистанційного моніторингу за діяльністю банків України на засадах ризик-орієнтованого підходу в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- узагальнити сучасні тенденції в розвитку світових та вітчизняних наглядових систем;
- обґрунтувати сутнісно-функціональне призначення дистанційного моніторингу в системі БН, проблеми та перспективи його реалізації в Україні;
- визначити сутність поняття “дистанційний ризик-орієнтований моніторинг за діяльністю банків”;
- розробити концептуальні засади реформування діючої в Україні системи моніторингу за діяльністю банків шляхом переходу до ДРОМДБ;
- розвинути науково-методичні підходи до виокремлення системно важливих банків як об’єктів ДРОМДБ;
- розробити пропозиції щодо диференціації режимів ДРОМДБ залежно від рівня індивідуального та системного ризиків банківської діяльності;
- розробити пропозиції щодо організаційно-інформаційного забезпечення реалізації базового режиму ДРОМДБ;
- поглибити методичні положення та організаційні засади стрес-тестування в банках як інструмента моніторингу за їх діяльністю;
- розробити пропозиції щодо коригування існуючої системи економічних нормативів для системно важливих банків та перегляду вимог до якості їх внутрішніх систем антикризового управління.

Об’єктом дослідження є економічні відносини між банками, органом банківського нагляду та іншими зацікавленими сторонами, що виникають у процесі дистанційного моніторингу за діяльністю банків України.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення дистанційного моніторингу за діяльністю банків України на засадах ризик-орієнтованого підходу.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, грошей та кредиту, банківської справи, сучасні концепції грошово-кредитного регулювання економіки, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань нагляду та регулювання банківської діяльності.

У процесі вирішення завдань дослідження використовувалися такі методи пізнання та аналізу економічних процесів: при узагальненні тенденцій у розвитку світових та вітчизняних систем БН – логічне узагальнення, діалектичний метод, аналіз та синтез, дедукція та індукція, графічний; при формуванні концепції ДРОМДБ в системі безвиїзного нагляду – системно-структурний та факторний аналіз; при узагальненні та розвитку методичних засад ідентифікації системно важливих банків – метод вибірок, матричний аналіз; при розробці науково-практичного інструментарію здійснення ДРОМДБ – методи експертних оцінок, групувань, індексний та аналогій.

Інформаційно-фактологічною основою дослідження є нормативно-правова база, що регулює діяльність банків в Україні, офіційні дані Національного банку України, Незалежної асоціації банків України, Державної служби статистики України, аналітичні огляди світових та вітчизняних рейтингових агенцій, офіційні матеріали органів нагляду різних країн світу, Базельського комітету з питань БН, Ради з фінансової стабільності, Банку міжнародних розрахунків, Європейського Центрального Банку та інших міжнародних фінансово-кредитних інституцій; публічна звітність банків України; наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників, присвячені проблемам реформування концепцій та інструментарію БН.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку науково-методичних засад дистанційного моніторингу за діяльністю банків України на засадах ризик-орієнтованого підходу в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано запровадити три режими дистанційного ризик-орієнтованого моніторингу за діяльністю банків в Україні (базовий, посилений та інтенсивний) та формалізовано методичну базу їх диференціації: залежно від впливу банку на фінансову стійкість банківської системи в цілому (на основі індикатора системної важливості банку) та інтегрального рівня його індивідуальних ризиків (на основі матричного підходу до побудови ризик-профілю банку). Це дозволить диференціювати наглядові заходи для банків з різним рівнем ризику та підвищити ефективність наглядового процесу та використання фінансових ресурсів держави;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до визначення системно важливих банків в Україні як об'єктів посиленого моніторингу, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на бінарному підході, розширює склад критеріїв системної важливості (розмір банку, його міжнародна активність, взаємозалежність з іншими учасниками ринку, унікальність та складність банківського бізнесу, соціальна значимість), для кожного з яких сформовано систему індикаторів, яка враховує національні особливості банківського бізнесу та стандарти звітності;
- концептуальні засади моніторингу за діяльністю банків шляхом обґрунтування основних положень системи ДРОМДБ, яка відрізняється від існуючої в Україні складом суб'єктів моніторингу, критеріями диференціації його

режимів, напрямками та часовою орієнтацією моніторингу, змістом пруденційних вимог, загальнометодологічним підходом до організації моніторингу, підходом до аналізу ризиків та їх типами. Впровадження ДРОМДБ дозволить підвищити інформаційну прозорість та ринкову дисципліну банків, гармонізувати положення мікро- та макропруденційного БН, забезпечити нагляд за індивідуальним та системним ризиками банківської діяльності;

- організаційно-інформаційне забезпечення реалізації базового режиму ДРОМДБ в Україні шляхом обґрунтування сутності та механізму впровадження стейкхолдерської моделі делегованого моніторингу, яка базується на механізмі комплементарної взаємодії НБУ (як контролюючого суб'єкта моніторингу) та ключових зовнішніх стейкхолдерів банку (як суб'єктів делегованого моніторингу). Це дозволить активізувати дію дисциплінарного механізму на ринку банківських послуг (через кількісний, цінновий та структурний канали) та механізму саморегулювання діяльності банків, сприятиме зменшенню асиметрії ринкової інформації;

набули подальшого розвитку:

- методичні підходи до розуміння сутності моніторингу за діяльністю банків шляхом уточнення його об'єкта, мети та завдань, що дозволило обґрунтувати можливість введення в термінологічний обіг поняття “дистанційний ризик-орієнтований моніторинг за діяльністю банків” як цілісної структурованої сукупності скоординованих за ресурсами, часом та напрямками заходів безперервного спостереження за діяльністю банків (їх фінансовим станом, дотриманням пруденційних норм, процесом прийняття управлінських рішень та організаційно-правовими механізмами їх реалізації, ризиками), а також застосування регуляторних дій з метою ранньої діагностики реальних та потенційних ризиків втрати надійності та стабільності банківської системи в цілому;
- організаційні та методичні основи проведення стрес-тестування банків, які відрізняються від існуючих: 1) використання його лише для банків, що є об'єктами посиленого та інтенсивного режимів ДРОМДБ; 2) використання його не як допоміжного, а як самостійного інструмента ДРОМДБ; 3) обґрунтуванням принципів його проведення (обов'язковість, узгодженість, самостійність, незалежність, прозорість, перспективність, обґрунтованість, адаптивність, ієрархічність); 4) підвищенням прозорості його результатів; 5) перенесенням акцентів з аналізу чутливості на сценарний метод, що передбачає формалізацію НБУ макроекономічних сценаріїв розвитку банківської системи, обов'язкове доведення їх до банків, які мають трансформувати ці сценарії в індивідуальні карти ризиків; 6) поєднанням принципів “знизу вгору” та “зверху вниз” при формуванні суб'єктно-об'єктних зв'язків між НБУ та банками;
- методичний інструментарій моніторингу за діяльністю системно важливих банків шляхом розмежування: 1) оперативного-орієнтованих інструментів інтенсивного режиму ДРОМДБ (зокрема, розширено систему критеріїв диференціації економічних нормативів, скориговано значення нормативів капіталу, поточної ліквідності, кредитного ризику та інвестування для системно важливих банків); 2) стратегічно-орієнтованих інструментів інтенсивного режиму

ДРОМДБ (зокрема, обґрунтовано вимоги та розроблено структуру антикризового плану відновлення діяльності системно важливих банків).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій, які можуть бути використані: НБУ – в процесі удосконалення нормативно-правової бази та методичного забезпечення проведення дистанційного моніторингу; банками України – в процесі стратегічного планування заходів ризик-менеджменту.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо визначення системно важливих банків під час безвиїзного нагляду впроваджено в діяльність Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 15.05.2013 № 01-013/2054); щодо використання стрес-тестування та елементів консолідованого нагляду в процесі банківського регулювання та нагляду – в діяльність Управління Національного банку України у Дніпропетровській області (довідка від 05.09.2013 № 12-127/7677); щодо алгоритму використання стрес-тестування в межах системи ризик-менеджменту банку – в діяльність відділення АТ “ОТП Банк” м. Суми (довідка від 14.05.2013 № 001-06/1533); щодо визначення ризик-профілю банку за основними ризиками банку – в діяльність Сумського регіонального управління ПАТ КБ “Надра” (довідка від 17.05.2013 № 153-13/436); щодо розробки антикризового плану відновлення діяльності банку – у діяльність філії – Сумського обласного управління АТ “Ощадбанк” (довідка від 15.05.2013 № 01-13/1548).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін: “Фінансовий менеджмент у банку”, “Банківський нагляд”, “Банківська справа” (акт від 13.05.2013).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, які виносяться на захист, відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: “Strategiczne pytania światowej nauki – 2013” (м. Пшемисль, Польща, 2013 р.), “Бъдещите Изследвания – 2013” (м. Софія, Болгарія, 2013 р.), “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (м. Суми, 2012 р.), “Простір і час сучасної науки” (м. Київ, 2012 р.), “Vedecky prumysl evropskeho kontinentu – 2011” (м. Прага, Чехія, 2011 р.), “Проблеми формування нової економіки XXI століття” (м. Дніпропетровськ, 2011 р.). Наукові результати дисертанта представлені також на всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2011 р.) та “Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів” (м. Черкаси, 2012 р.).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 19 наукових працях загальним обсягом 5,63 друк. арк., з яких особисто автору належить 5,2 друк. арк., у тому числі: підрозділи у 2 колективних монографіях, 8 статей у наукових фахових виданнях України (з них: 4 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, 1 – в електронному науковому фаховому виданні); 1 стаття у зарубіжному науковому виданні; 8 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації становить 226 сторінок, в тому числі: основного тексту 171 сторінка, 23 таблиці, 28 рисунків, 4 додатки, список використаних джерел з 245 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “Теоретичні засади та практичні особливості реалізації дистанційного моніторингу в системі банківського нагляду” узагальнено сучасні тенденції в розвитку світових та вітчизняних наглядових систем, сутнісно-функціональне призначення дистанційного моніторингу в системі БН, проблеми та перспективи його реалізації в Україні, обґрунтовано сутність поняття “дистанційний ризик-орієнтований моніторинг за діяльністю банків”.

У роботі здійснено систематизацію світових та вітчизняних тенденцій розвитку БН в межах таких підходів: функціонального (призначення та функції БН), інституційного (організаційне забезпечення БН) та сутнісного (методологія, що покладена в основу БН).

Застосування функціонального підходу до дослідження БН показало, що відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду його мета визначається сьогодні як забезпечення стабільності банківської системи (макропруденційний БН), а відповідно до існуючої в Україні практики – як захист інтересів вкладників і кредиторів банків (мікропруденційний БН). В той же час автор вважає ці визначення занадто загальними, які переважно відповідають меті банківського регулювання в цілому, ніж БН зокрема. Виходячи з цього, метою БН пропонується вважати ранню діагностику реальних та потенційних дестабілізуючих чинників функціонування національної банківської системи, що зміщує акценти при трактуванні об’єкта наглядових заходів з індивідуальних ризиків на системні ризики фінансового сектора в цілому.

Застосування інституційного підходу до дослідження системи БН дозволило виявити, що загальною тенденцією розвитку сучасних наглядових систем в різних країнах світу є консолідація зусиль різних регулюючих органів. В Україні особливої актуальності набуває забезпечення прозорості комунікаційних та інформаційних зв’язків між трьома профільними регуляторами: Національним банком України, Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Аналіз методологічного підґрунтя, що покладено в основу наглядових систем в різних країнах світу, а також узагальнення еволюції Базельських угод дозволило виокремити такі основні тенденції в розвитку БН: 1) перехід до ризик-орієнтованого підходу; 2) забезпечення транспарентності об'єктів БН; 3) посилення відповідальності банків за самостійне оцінювання ризиків.

У роботі обґрунтовано, що на сьогодні пріоритетною формою наглядової роботи стає безвиїзний нагляд порівняно з інспекційними перевітками, оскільки вони є витратними та їх результати швидко втрачають актуальність в умовах динамічних змін у фінансовому секторі економіки. Система безвиїзного нагляду базується на моніторингу за діяльністю банків, сучасна практика реалізації якого не позбавлена цілого ряду суттєвих недоліків. Так, зокрема, сьогодні в Україні увага зосереджена переважно на перевірці дотримання банками встановлених правил та вимог; об'єкти моніторингу є неоднорідними, що часто порушує принцип ефективності використання ресурсів; увага акцентується на контролі за фінансовим станом банку, а не на ризиках; оцінювання ризиків носить ретроспективний характер; переважає кількісний підхід при аналізі ризиків (вимірювання їх наслідків для банку), тоді як якісному аналізу, спрямованому на ідентифікацію джерел та причин ризикованої діяльності банку, приділяється значно менше уваги.

Автором доведено, що моніторинг повинен забезпечувати не тільки процес безпосереднього спостереження за діяльністю банків, а й цільове, систематичне та адекватне застосування регуляторних заходів. Також заходи моніторингу мають бути зосереджені не тільки на показниках фінансового стану банку, а й на виявленні реальних та потенційних ризиків банківської діяльності, тобто в його основу має бути покладено ризик-орієнтований підхід. Реалізація в процесі моніторингу сукупності суб'єктно-об'єктних взаємовідносин в умовах ресурсних та часових обмежень є неможливою без застосування елементів системно-структурного аналізу.

Все це склало основу для обґрунтування необхідності суттєвого перегляду методичних основ розуміння сутності, об'єкта та призначення моніторингу за діяльністю банків, що запропоновано здійснити на засадах ризик-орієнтованого підходу. Виходячи з цього, в науковий термінологічний обіг запропоновано ввести поняття "дистанційний ризик-орієнтований моніторинг за діяльністю банків" як цілісну структуровану сукупність скоординованих за ресурсами, часом та напрямками заходів безперервного спостереження за діяльністю банків (їх фінансовим станом, дотриманням пруденційних норм, процесом прийняття управлінських рішень та організаційно-правовими механізмами їх реалізації, ризиками), а також застосування регуляторних дій з метою ранньої діагностики реальних та потенційних ризиків втрати надійності та стабільності банківської системи в цілому.

Концептуальні положення трансформації наукових поглядів на сутність моніторингу за діяльністю банків мають бути враховані також і в процесі реформування діючої в Україні системи моніторингу, перегляду його цільових

орієнтирів, методичного інструментарію та удосконалення організаційних механізмів його реалізації.

У другому розділі **“Розвиток науково-методичних засад реалізації дистанційного моніторингу за діяльністю банків на засадах ризик-орієнтованого підходу”** розроблено концептуальні засади реформування діючої в Україні системи моніторингу за діяльністю банків шляхом переходу до ДРОМДБ; розвинуто науково-методичні підходи до виокремлення системно важливих банків як об’єктів ДРОМДБ; розроблено пропозиції щодо диференціації режимів ДРОМДБ залежно від рівня індивідуального та системного ризиків банківської діяльності.

Проведений у роботі аналіз проблем та перспектив функціонування існуючої в Україні системи моніторингу за діяльністю банків дозволив виявити ряд недоліків, зокрема: переважання результатного підходу до моніторингу за діяльністю банків над процесним, неоднорідність об’єктів моніторингу, формальний підхід до диференціації режимів спостереження за ними, недосконалість методичного інструментарію визначення потенційних ризиків банків та внутрішніх систем ризик-менеджменту тощо. Все це обмежує можливості повноцінного впровадження ризик-орієнтованого підходу до БН, що обумовлює необхідність реформування даної системи. Це запропоновано здійснювати шляхом впровадження в Україні системи ДРОМДБ (табл. 1).

Перехід до ДРОМДБ вимагає здійснення наступних заходів: 1) з метою підвищення інформаційної прозорості та ринкової дисципліни банків – впровадження практики залучення до процесу реалізації заходів моніторингу не тільки фахівців департаменту БН НБУ, а й широкого кола зацікавлених сторін – клієнтів, вкладників, кредиторів, аналітиків, ЗМІ; 2) гармонізації положень мікро- та макропруденційного БН, в тому числі шляхом концентрації зусиль наглядових органів не тільки на індивідуальних ризиках банків, але й на системних ризиках, що є загрозою стабільному функціонуванню банківської системи в цілому; 3) впровадження практики спостереження не тільки за змінами у фінансовому стані банку та дотриманням ним пруденційних норм, а й за ключовими ризиками банківської діяльності, перебігом внутрішніх процесів прийняття управлінських рішень та організаційно-правовими механізмами їх реалізації; 4) диференціації режимів моніторингу залежно від рівня індивідуального та системного ризиків банківської діяльності. Це обумовлює необхідність суттєвих трансформацій у цільовій, суб’єктно-об’єктній та інструментальній підсистемах існуючої в Україні системи моніторингу за діяльністю банків.

Одним із базових положень запропонованої автором системи ДРОМДБ є концентрація уваги наглядовців на системних ризиках, які є загрозою для стабільного функціонування банківської системи в цілому. Це вимагає поглиблення науково-методичних основ виокремлення системно важливих банків як основного джерела виникнення цих ризиків та об’єкта посиленого моніторингу, особливо з огляду на масштабність соціально-економічних наслідків дестабілізації цих банків (висока вартість заходів з їх рефінансування та рекапіталізації, фінансування цих заходів переважно за рахунок коштів платників податків, зростання

соціальної напруженості в суспільстві, існування “ефекту доміно” щодо дифузії кризових імпульсів по відношенню до більш дрібних банків тощо).

Таблиця 1 – Напрямки реформування системи моніторингу за діяльністю банків в Україні

Напрямок реформування	Існуюча в Україні система моніторингу за діяльністю банків	Запропонована система ДРОМДБ
Суб'єкт моніторингу	НБУ та його управління (зокрема, департамент безвізного БН)	НБУ та його управління (зокрема, департамент безвізного БН), а також зацікавлені сторони (клієнти, кредитори, вкладники, ЗМІ, рейтингові агентства та інші учасники ринку)
Об'єкт моніторингу	Банки та їх відокремлені підрозділи, афілійовані та споріднені особи банків, банківські групи, учасники банківських груп на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні	
Критерій диференціації режимів моніторингу	Застосовуються два режими моніторингу (звичайний та особливий) залежно від фінансового стану банку. Не передбачена їх диференціація для різних груп банків, виокремлених за розміром активів (відповідно до класифікації НБУ)	Застосовуються три режими моніторингу (базовий, посилений та інтенсивний) залежно від рівня системної важливості банку та рівня його індивідуального ризику
Пруденційні вимоги	Заснована на мікропруденційному підході до моніторингу	Заснована на поєднанні мікро- та макропруденційного підходів до моніторингу
Напрямки моніторингу	Моніторинг за динамічними змінами у фінансовому стані банку та дотриманням ним пруденційних вимог	Моніторинг за реальними та потенційними ризиками банку, перебігом внутрішніх процесів прийняття управлінських рішень та організаційно-правовими механізмами їх реалізації, динамічними змінами у фінансовому стані банку, дотриманням ним пруденційних вимог
Часова орієнтація моніторингу	Орієнтований на ретроспективне оцінювання наявних ризиків	Орієнтований на ретроспективне оцінювання наявних ризиків та перспективне оцінювання потенційних ризиків
Тип ризику, за яким здійснюється моніторинг	Індивідуальний ризик окремого банку	Індивідуальний ризик окремого банку та системні ризики банківської системи в цілому
Підхід до організації моніторингу	Результатний	Процесний
Підхід до аналізу ризиків	Переважає кількісний підхід до аналізу ризиків (вимірювання їх наслідків для банку)	Поряд з кількісним аналізом ризиків активно застосовується якісний, спрямований на ідентифікацію джерел та причин ризикованої діяльності банку

Узагальнення сутності, переваг та недоліків існуючих у світовій практиці підходів до виокремлення системно важливих банків (індикаторний, мережевий та метод розподілу системного ризику) дозволило з'ясувати, що в Україні найбільш доцільним є застосування індикаторного методу (рекомендований Базельським комітетом з БН), враховуючи його багатоаспектність, доступність даних та надійність отриманих результатів. В роботі цей метод набув розвитку шляхом удосконалення системи критеріїв та індикаторів системної важливості банку, а також порядку формалізації її рівня (рис. 1).

Етап 1. Обґрунтування критеріїв системної важливості банків в Україні
(розмір банку, взаємозалежність з іншими учасниками ринку, складність банківського бізнесу, унікальність банківського бізнесу, міжнародна активність банку, соціальна важливість банку)

Етап 2. Відбір індикаторів для кожного критерію системної важливості банків в Україні

Розмір банку	обсяг активів, млн грн.
Взаємозалежність з іншими учасниками ринку	обсяг залучених банком коштів, млн грн.
	обсяг розміщених банком коштів в інших банках, млн грн.
	частка залучених банком коштів у його зобов'язаннях, %
Складність банківського бізнесу	обсяг торгового портфеля цінних паперів банку, млн грн.
	обсяг портфеля цінних паперів на продаж, млн грн.
	обсяг інвестицій банку в асоційовані та дочірні компанії, млн грн.
Унікальність банківського бізнесу	приналежність банку до переліку первинних дилерів, що формується Міністерством фінансів України (бінарна оцінка)
	обсяг коштів, що зберігаються в банку на рахунках довірчого управління, млн грн.
Міжнародна активність банку	наявність закордонних філій банку (бінарна оцінка)
	наявність іноземного інвестора у складі власників банку (бінарна оцінка)
Соціальна важливість банку	обсяг залучених банком коштів фізичних осіб, млн грн.
	частка залучених банком коштів фізичних осіб у його зобов'язаннях, %
	кількість працюючих в банку, осіб

Етап 3. Вибір бази дослідження шляхом формування стратифікованої вибірки банків

В якості страт обрано чотири групи банків відповідно до класифікації НБУ. Визначення обсягу вибірки n_{ik} з k -ї групи (відповідної групи банків) за i -м індикатором системної важливості банків здійснено на підставі найманівського розміщення:

$$n_{ik} = n \times \frac{w_k \times \sigma_{ik}}{\sum_{k=1}^4 w_k \times \sigma_{ik}}; \text{ де } n - \text{ загальна кількість банків вибірки (загальна кількість функціонуючих банків станом на}$$

01.01 відповідного року), помножена на обсяг вибірки (прийнято на рівні 15 %); w_k – вага k -ї групи (співвідношення кількості банків у k -й групі до загальної кількості функціонуючих банків станом на 01.01 відповідного року); σ_{ik} – середньоквадратичне відхилення i -го індикатора системної важливості банків в k -й групі; k – група банків за класифікацією НБУ

Етап 4. Встановлення індивідуальних бінарних характеристик кожного банку

$$k = \begin{cases} 0, & x < x_{medium} \\ 1, & x \geq x_{medium} \end{cases}; \text{ де } k - \text{ бінарна характеристика, яка визначає співвідношення питомої ваги досліджуваного банку в загальній їх вибірці за кожним індикатором системної важливості } (x) \text{ з середнім значенням по вибірці } (x_{medium})$$

Етап 5. Визначення інтегрального показника системної важливості банку LBSR (Level of the bank systemic relevance):

$$LBSR = \frac{S_{act}}{S_{max}}; \text{ де } S_{act} - \text{ сума індивідуальних бінарних характеристик досліджуваного банку за всіма індикаторами системної важливості; } S_{max} - \text{ максимально можлива кількість бінарних характеристик за цими індикаторами}$$

Етап 6. Якісна інтерпретація рівня системної важливості банку за значенням LBSR

(на основі шкали визначення щільності взаємозв'язку Чеддока):
0,1-0,3 – низький; 0,3-0,5 – помірний; 0,5-0,7 – середній; 0,7-0,9 – суттєвий; 0,9-1,0 – високий

ВИСНОВКИ (за результатами розрахунку показника LBSR для банків України за 2008–2013 рр.):

1. До групи банків із високим рівнем системної важливості ($90 < LBSR < 100$) не увійшло жодного банку.
2. До групи банків із суттєвим рівнем системної важливості ($70 < LBSR < 90$) увійшли лише банки 1-ї групи за розміром активів (наприклад, ПАТ КБ "Приватбанк", АТ "Райффайзен Банк Аваль", АТ "УкрСиббанк").
3. До групи банків із середнім рівнем системної важливості ($50 < LBSR < 70$) увійшли банки 1-ї та 2-ї груп за розміром активів (наприклад, АТ "Ощадбанк", ПАТ "Промінвестбанк").
4. До групи банків із помірним ($30 < LBSR < 50$) та низьким ($10 < LBSR < 30$) рівнями системної важливості банку увійшли банки 3-ї та 4-ї груп за розміром активів (наприклад, ПАТ АБ "Столичний", ПАТ "Банк "Грант" тощо)

Рисунок 1 – Алгоритм визначення системно важливих банків в Україні

Розроблений автором підхід застосовано для розподілу банків України на групи за рівнем системної важливості та аналізу динамічних трансформацій у цих групах протягом 2008–2013 рр. Так, наприклад, найбільш динамічні зміни інтегрального показника системної важливості банку зафіксовано для ПАТ “Промінвестбанк” (зростання з 35,71 % у 2008 р. до 64,29 % у 2013 р.), для АТ “Райффайзен Банк Аваль” – з 57,14 % у 2008 р. до 78,57 % у 2013 р.; для ПАТ КБ “Приватбанк” цей показник був незмінним протягом аналізованого періоду (близько 70 %). Автор наголошує, що різка або непрогнозована зміна рівня цього показника протягом певного періоду є підставою для посилення уваги наглядовців в межах ДРОМДБ або перегляду його режиму.

Рівень системної важливості банку характеризує його як потенційне джерело розбалансування діяльності банківської системи в цілому, тоді як гармонізація положень мікро- та макропруденційного БН в межах ДРОМДБ вимагає також і адекватного контролю за індивідуальними ризиками банку. В роботі це запропоновано здійснювати на основі побудови ризик-профілю банку як структурованого опису наступних основних ризиків банківської діяльності, для чого розроблено трьохетапний матричний підхід (рис.2).

Рисунок 2 – Матричний підхід до формування ризик-профілю банку

Розроблений матричний підхід до формування ризик-профілю банку може бути використаний при удосконаленні Методичних вказівок з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, що розробляються НБУ.

Одним із напрямів переходу до ДРОМДБ в Україні є диференціація режимів моніторингу. Автор вважає недосконалою поширену в Україні практику існування лише двох режимів моніторингу залежно від рівня ефективності діяльності банку та його поточного фінансового стану (відповідно до системи CAMELS). В роботі запропоновано виділяти три режими ДРОМДБ – базовий, посилений та інтенсивний (рис. 3) залежно від таких критеріїв: 1) системна важливість банку, яка вимірюється запропонованим інтегральним показником системної важливості банку; 2) рівень індивідуального ризику банку, який вимірюється інтегральним індикатором, розрахованим на основі ризик-профілю банку. Крім того, автор акцентує увагу на тому, що в процесі диференціації режимів моніторингу має забезпечуватися дотримання принципу економічної ефективності використання наглядових ресурсів.

		Інтегральний показник системної важливості банку				
		0,1–0,3	0,3–0,5	0,5–0,7	0,7–0,9	0,9–1,0
Інтегральний індикатор індивідуальних ризиків банку	0,0–0,9	базовий	базовий	посилений	посилений	інтенсивний
	1,0–1,9	базовий	посилений	посилений	інтенсивний	інтенсивний
	2,0–3,0	посилений	посилений	інтенсивний	інтенсивний	інтенсивний

Рисунок 3 – Матриця диференціації режимів ДРОМДБ в Україні

Базовий режим моніторингу запропоновано застосовувати для банків, в яких діють якісні та ефективні внутрішні системи ризик-менеджменту, та де стабілізація яких не призведе до порушення стабільності всієї банківської системи. Тому ці банки не потребують підвищеної уваги з боку наглядових органів.

Посилений режим моніторингу запропоновано застосовувати для банків з високими рівнями індивідуальних ризиків, тенденції зміни яких свідчать про можливість їх збільшення в найближчій перспективі. Крім того, механізми управління цими ризиками в банку є недосконалими, що не дозволяє органам БН бути впевненими в можливостях цих банків самостійно підтримувати свою фінансову стійкість на належному рівні. Враховуючи це, а також значний рівень системної важливості вказаних банків, наглядові органи мають застосовувати до них цілий ряд специфічних заходів, наприклад, обов'язкове проходження стрес-тестування тощо.

Інтенсивний режим моніторингу автор пропонує застосовувати для банків, поява ознак нестабільності яких з високою ймовірністю може призвести до розбалансування діяльності всього фінансового сектора економіки. Це вимагає перегляду існуючої системи економічних нормативів діяльності цих банків, посилення вимог до якості внутрішніх систем антикризового управління.

У третьому розділі “Удосконалення інструментарію та організаційно-інформаційного забезпечення дистанційного ризик-орієнтованого моніторингу за діяльністю банків в Україні” розроблено пропозиції щодо удосконалення інструментарію та організаційно-інформаційного забезпечення реалізації базового, посиленого та інтенсивного режимів ДРОМДБ.

Впровадження диференційованих режимів ДРОМДБ вимагає перегляду діючого наглядного інструментарію.

Для реалізації базового режиму моніторингу, що характеризується найменшим ступенем інтенсивності застосування наглядових заходів, запропоновано запровадити в Україні стейкхолдерську модель делегованого моніторингу, яка базується на механізмі комплементарної взаємодії НБУ та ключових зовнішніх стейкхолдерів банку (кредиторів, вкладників, клієнтів тощо) як взаємоповнюючих суб'єктів ДРОМДБ. Автором доведено, що трактування стейкхолдерів як суб'єктів делегованого моніторингу сприятиме зменшенню асиметрії ринкової інформації, активізації механізму саморегулювання діяльності банків, підвищенню їх відповідальності за результати ведення бізнесу, а також суттєво зменшить наглядове навантаження на НБУ, перетворивши його на контролюючого суб'єкта моніторингу. В роботі обґрунтовано ієрархію взаємовідносин в межах цієї моделі, функціональне навантаження та організаційний механізм її впровадження в Україні. Перехід до цієї моделі обумовлює необхідність підвищення вимог до банків в контексті: дотримання стандартів та правил публічного розкриття інформації (опублікування проміжної фінансової звітності, ключових показників фінансового стану банку тощо); забезпечення транспарентності діяльності банків та вільного постійного доступу зовнішніх стейкхолдерів до систем ризик-менеджменту банку, корпоративного управління, фінансових результатів роботи тощо. У дисертації обґрунтовано пропозиції щодо перегляду порядку застосування НБУ регуляторних заходів при порушенні цих умов. Автором доведено, що результатом застосування стейкхолдерської моделі делегованого моніторингу як інструмента реалізації базового режиму ДРОМДБ є активізація дії дисциплінарного механізму на ринку банківських послуг. Дія цього механізму розглядається в роботі через такі його канали: кількісний (коригування обсягів участі стейкхолдерів в операціях банку), ціновий (зміна відсоткової ставки, вартості субординованого боргу, ціни акцій тощо) та структурний (зміна термінів та структури участі в операціях банку).

Ключовим інструментом посиленого режиму ДРОМДБ автор вважає стрес-тестування банків, хоча його доцільно застосовувати як додатковий інструмент також і для банків, що є об'єктами інтенсивного режиму ДРОМДБ.

У роботі узагальнено наглядовий досвід стрес-тестування банків, розроблено пропозиції щодо удосконалення структурно-логічної схеми його проведення (рис. 4). Вона відрізняється від існуючої в Україні наступними положеннями: 1) використанням лише для банків, що є об'єктами посиленого та інтенсивного режимів ДРОМДБ; 2) використанням не як допоміжного, а як самостійного інструмента ДРОМДБ; 3) обґрунтуванням принципів проведення (обов'язковість, узгодженість, самостійність, незалежність, прозорість, перспективність, обґрунтованість, адаптивність, ієрархічність); 4) підвищенням прозорості результатів; 5) поєднанням принципів “знизу вгору” та “зверху вниз” при формуванні суб'єктно-об'єктних зв'язків між НБУ та банками; 6) наданням переваги сценарному методу порівняно з аналізом чутливості; 7) розробкою НБУ

та доведенням до банків макроекономічних сценаріїв розвитку банківської системи з чіткою формалізацією інтенсивності стресових подій та уточненням основних каналів передачі макроекономічних шоків; 8) трансформацією цих сценаріїв в індивідуальні карти ризиків для кожного банку.

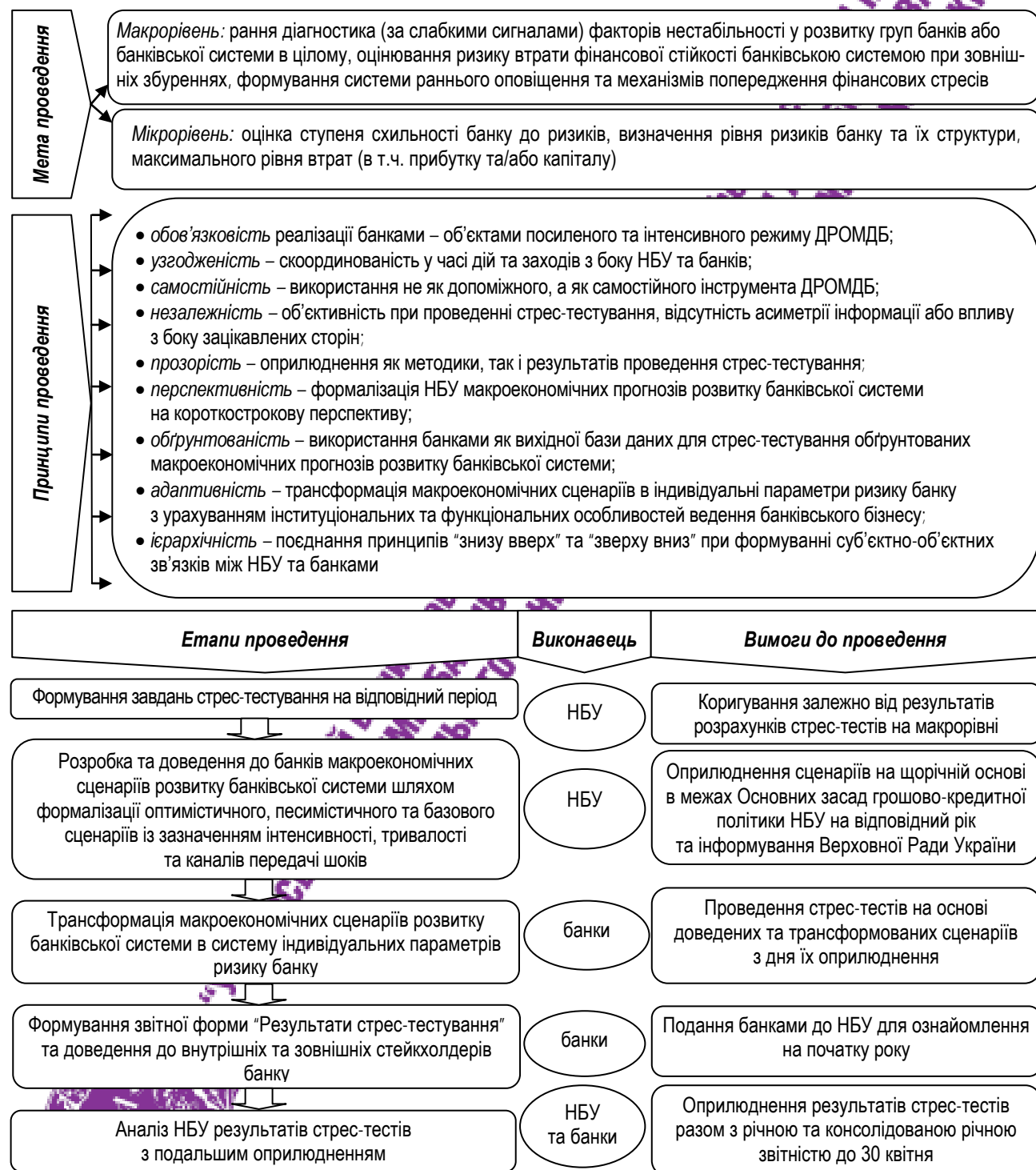

Рисунок 4 – Структурно-логічна схема проведення стрес-тестування банків як інструмента посиленого та інтенсивного режимів ДРОМДБ

При реалізації інтенсивного режиму ДРОМДБ в Україні запропоновано розмежовувати оперативно-орієнтовані та стратегічно-орієнтовані інструменти.

Розглядаючи оперативно-орієнтовані інструменти, автор пропонує розширити існуючу сьогодні в Україні систему критеріїв диференціації економічних нормативів діяльності банків шляхом введення критерію “рівень системної важливості банку”. Для банків – об’єктів інтенсивного режиму ДРОМДБ доведено доцільність зміни: 1) нормативів капіталу (Н2 та Н3-1) – з 10 до 15 % регулятивного капіталу банку; 2) нормативу поточної ліквідності (Н5) – з 40 до 50 %; 3) нормативу великих кредитних ризиків (Н8) – з 8-кратного до 4-кратного розміру регулятивного капіталу банку; 4) нормативу інвестування в окрему установу (Н11) – з 15 до 10 % статутного капіталу банку та нормативу загальної суми інвестування (Н12) – з 60 до 50 % статутного капіталу.

Одне з центральних місць в системі стратегічно-орієнтованих інструментів реалізації інтенсивного режиму ДРОМДБ займає розробка антикризового плану відновлення діяльності системно важливих банків. За пропозицією автора, цей план повинен містити: загальну інформацію про банк, його організаційно-управлінську та фінансову структуру з виокремленням основних бізнес-напрямів, коло основних внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін; загальну інформацію щодо шляхів відновлення діяльності банку за декількома ключовими напрямками (план безперервного фондування, план відновлення капіталізації банку та інші); опис основних стрес-сценаріїв для банку (форс-мажорного, ринкового, песимістичного, оптимістичного та реалістичного) та напрями відновлення діяльності банку для кожного з них; індикатори кризового стану, прояв яких слугує підґрунтям для початку запровадження антикризового плану відновлення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, що полягає в удосконаленні науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо реалізації дистанційного моніторингу за діяльністю банків України на засадах ризик-орієнтованого підходу в контексті забезпечення стабільності банківської системи.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. На сьогодні безвиїзний нагляд є пріоритетною формою наглядової роботи порівняно з інспекційними перевірками. До наукового термінологічного обігу слід ввести поняття “дистанційний ризик-орієнтований моніторинг за діяльністю банків” як цілісну структуровану сукупність скоординованих за ресурсами, часом та напрямками заходів безперервного спостереження за діяльністю банків (їх фінансовим станом, дотриманням пруденційних норм, процесом прийняття управлінських рішень та організаційно-правовими механізмами їх реалізації, ризиками), а також застосування регуляторних дій з метою ранньої діагностики реальних та потенційних ризиків втрати надійності та стабільності банківської системи в цілому.

2. З метою повноцінного впровадження ризик-орієнтованого підходу до БН стає необхідним впровадження системи ДРОМДБ, яка відрізняється від існуючої в Україні складом суб'єктів моніторингу, критеріями диференціації його режимів, напрямками та часовою орієнтацією моніторингу, змістом пруденційних вимог, загальнометодологічним підходом до організації моніторингу, підходом до аналізу ризиків та їх типами. Впровадження ДРОМДБ дозволить підвищити інформаційну прозорість та ринкову дисципліну банків, гармонізувати положення мікро- та макропруденційного БН, забезпечити нагляд за індивідуальним та системним ризиками банківської діяльності.

3. Орієнтація в наглядовій роботі на системні ризики, які є загрозою для стабільного функціонування банківської системи в цілому, потребує виокремлення системно важливих банків як основного джерела виникнення цих ризиків та об'єкта посиленого моніторингу. Для цього потрібно враховувати такі критерії, як розмір банку, взаємозалежність з іншими учасниками ринку, складність та унікальність банківського бізнесу, міжнародна активність банку, соціальна важливість банку тощо. Апробація запропонованого науково-методичного підходу до визначення системно важливих банків в Україні протягом 2008–2013 рр. дала змогу зафіксувати найбільш динамічні зміни інтегрального показника системної важливості банку для ПАТ “Промінвестбанк” (зростання з 35,71 % у 2008 р. до 64,29 % у 2013 р.), для АТ “Райффайзен Банк Аваль” (з 57,14 % у 2008 р. до 78,57 % у 2013 р.), для ПАТ КБ “Приватбанк” цей показник був незмінним протягом аналізованого періоду (близько 70 %).

4. З метою дотримання принципу ефективності використання наглядових ресурсів та зосередження уваги наглядовців на сферах підвищеного ризику запропоновано виділяти три режими ДРОМДБ – базовий, посилений та інтенсивний залежно від таких критеріїв, як системна важливість банку (вимірюється інтегральним показником системної важливості банку) та рівень індивідуального ризику банку (вимірюється інтегральним індикатором, розрахованим на основі ризик-профілю банку).

5. В межах базового режиму ДРОМДБ обґрунтована стейкхолдерська модель делегованого моніторингу, яка базується на механізмі комплементарної взаємодії НБУ та ключових зовнішніх стейкхолдерів банку (кредиторів, вкладників, клієнтів тощо) як взаємодоповнюючих суб'єктів ДРОМДБ. Це дозволить зменшити асиметрію ринкової інформації, активізувати механізм саморегулювання діяльності банків та підвищити їх відповідальність за результати ведення бізнесу.

6. Ключовим інструментом посиленого режиму ДРОМДБ в Україні слід вважати процедуру стрес-тестування банків, яка повинна слугувати самостійним інструментом моніторингу, базуватися на принципах обов'язковості, узгодженості, самостійності, незалежності, прозорості, перспективності, обґрунтованості, адаптивності, ієрархічності.

7. Як методичне забезпечення реалізації інтенсивного режиму ДРОМДБ слід розмежовувати оперативно-орієнтовані, спрямовані на диференціацію

економічних нормативів діяльності системно важливих банків та коригування значень нормативів капіталу, поточної ліквідності, кредитного ризику та інвестування для системно важливих банків, та стратегічно-орієнтовані інструменти, спрямовані на розробку антикризового плану відновлення діяльності системно важливих банків з подальшим їх контролем з боку НБУ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Самсонов М. І. Система показників та методика оцінювання депозитних ризиків / А. О. Бойко, М. Г. Олещук, М. І. Самсонов // Управління ризиками банків : монографія : у 2 томах. Т. 1. Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 229–237 (0,39 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано систему показників оцінювання депозитних ризиків банку в контексті дистанційного моніторингу за цими ризиками (0,15 друк. арк.).*
2. Самсонов М. І. Концептуальні засади формування системи контролю та моніторингу ліквідності банку / М. І. Самсонов, О. П. Заруцька, О. В. Ісаєва, Ю. С. Серпенінова // Управління ризиками банків : монографія : у 2 томах. Т. 2. Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 151–157 (0,29 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено механізм здійснення моніторингу за ризиками ліквідності банку (0,10 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Самсонов М. І. Передумови та науково-методичні підходи до виокремлення системно важливих банків / М. І. Самсонов // Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 1. – С. 244–251 (0,55 друк. арк.).
4. Самсонов М. І. Формування багаторівневої системи здійснення дистанційного ризик-орієнтованого моніторингу за діяльністю банків в Україні / М. І. Самсонов // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1(34). – С. 101–105 (0,51 друк. арк.).
5. Самсонов М. І. Системний ризик в контексті реалізації дистанційного моніторингу за діяльністю банків / М. І. Самсонов // Бізнесінформ. – 2013. – № 2. – С. 272–275 (0,44 друк. арк.).
6. Самсонов М. І. Інструменти дистанційного моніторингу в системі безвиїзного нагляду [Електронний ресурс] / М. І. Самсонов // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 1 (7). – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_1/PDF/12smisbn.pdf (0,35 друк. арк.).
7. Самсонов М. І. Тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання : міжнародний та національний аспекти / М. І. Самсонов // Фінансово-

кредитна діяльність : проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Харків : ХІБС УБС НБУ. – 2012. – Випуск 1 (12). – С. 32–37 (0,43 друк. арк.).

8. Самсонов М. І. Концептуальні засади реалізації безвізного банківського нагляду / М. І. Самсонов // Економічний аналіз. – 2012. – Випуск 10 (частина 3). – С. 90–93 (0,47 друк. арк.).
9. Самсонов М. І. Моніторинг як інструмент банківського нагляду в Україні / М. І. Самсонов // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 5 (8). – С. 297–300 (0,41 друк. арк.).
10. Самсонов М. І. Перспективи удосконалення банківського нагляду в Україні / М. І. Самсонов // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 4 (13). – С. 89–92 (0,42 друк. арк.).

Статті у зарубіжних наукових виданнях

11. Samsonov M. I. Directions for reform of remote monitoring activity banks in Ukraine on the basis of risk-banking supervision / M. I. Samsonov // Nauka I Studia. – 2012. – № 18 (63). – P. 61–66 (0,33 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

12. Самсонов М. І. Ключові банківські ризики в системі дистанційного моніторингу за діяльністю банків в Україні / М. І. Самсонов // Materiały IX międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji “Strategiczne pytania światowej nauki – 2013” (07–15 lutego 2013). Volume 2. – Przemysł : Nauka i studia, 2013. – S. 48–50 (0,14 друк. арк.).
13. Самсонов М. І. Передумови виокремлення системно важливих банків / М. І. Самсонов // Матеріали за IX Міжнародна научна практична конференція “Бъдещите Изследвания – 2013” (17–25ти февруари 2013). – Том 1. Икономики. – София : “Бял ГРАД-БГ”, 2013. – С. 99–101 (0,14 друк. арк.).
14. Самсонов М. І. Сучасні тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання: інституційний аспект / М. І. Самсонов // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 травня 2012 р.). – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – Т. 2. – С. 170–171 (0,10 друк. арк.).
15. Самсонов М. І. Коefіцієнтний аналіз в системі інструментарію безвізного нагляду / М. І. Самсонов // Простір і час сучасної науки : матеріали Восьмої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (19–21 квітня 2012 р.). – Київ, 2012. – С. 41–43 (0,14 друк. арк.).
16. Самсонов М. І. Систематизація інструментарію безвізного банківського нагляду / М. І. Самсонов // Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів : збірник тез доповідей та виступів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів (19–20 квітня 2012 р.) – Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2012. – С. 138–139 (0,11 друк. арк.).
17. Самсонов М. І. Аналіз адекватності рейтингів банків України в контексті можливості їх застосування як інструменту моніторингу / М. І. Самсонов //

- Materiály VII mezinárodní vědecko-praktická konference “Vedecky prumysl evropskeho kontinentu – 2011” (27 listopadu – 05 prosincu 2011). – Díl 1. Ekonomické vedy. – Praha. Publishing House “Education and Science”, 2011. – С.33-35 (0,15 друк. арк.).
18. Самсонов М. І. Порівняльний аналіз внутрішнього та зовнішнього банківського моніторингу / М. І. Самсонов // Проблеми формування нової економіки XXI століття : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 грудня 2011 р.): у 8 т. – Т.1 : Виклики глобалізації та зміни парадигми економічного розвитку. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 93–95 (0,13 друк. арк.).
19. Самсонов М. І. Проблеми побудови рейтингів в контексті моніторингу за діяльністю банків / М. І. Самсонов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 жовтня 2011 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – Т. 2. – С. 154–156 (0,13 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Самсонов М. І. Розвиток дистанційного ризик-орієнтованого моніторингу за діяльністю банків України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2013.

У дисертаційній роботі узагальнено сучасні тенденції в розвитку світових та вітчизняних систем банківського нагляду, обґрунтовано сутнісно-функціональне призначення дистанційного моніторингу в системі БН, проблеми та перспективи його реалізації в Україні, визначено сутність поняття “дистанційний ризик-орієнтований моніторинг за діяльністю банків”, розроблено концептуальні засади реформування діючої в Україні системи моніторингу за діяльністю банків шляхом переходу до ДРОМДБ, розвинуто науково-методичні підходи до виокремлення системно важливих банків як об’єктів ДРОМДБ, розроблено пропозиції щодо диференціації режимів ДРОМДБ залежно від рівня індивідуального та системного ризиків банківської діяльності, поглиблено організаційно-інформаційне забезпечення реалізації базового режиму ДРОМДБ, розвинуто методичні положення та організаційні засади стрес-тестування в банках як інструмента моніторингу за їх діяльністю, розроблено пропозиції щодо коригування існуючої системи економічних нормативів для системно важливих банків та перегляду вимог до якості їх внутрішніх систем антикризового управління.

Ключові слова: банківський нагляд, дистанційний моніторинг, ризик-орієнтований підхід, системно важливі банки, диференційований режим моніторингу, антикризовий план відновлення.

АННОТАЦИЯ

Самсонов М. И. Развитие дистанционного риск-ориентированного мониторинга за деятельностью банков Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2013.

В работе систематизированы тенденции в развитии современных систем банковского надзора с функциональной, институциональной и методологической точек зрения. Безвыездной надзор является приоритетной формой реализации банковского надзора по сравнению с инспекционными проверками, которые являются достаточно затратными и результаты которых быстро теряют актуальность в условиях динамичной внешней среды.

Обоснована необходимость использования понятия “дистанционный риск-ориентированный мониторинг за деятельностью банка” в качестве целостной структурированной совокупности скоординированных во времени, ресурсах и направлениях непрерывного наблюдения за деятельностью банков, а также применения регулятивных действий с целью ранней диагностики реальных и потенциальных рисков утраты надежности и стабильности банковской системы в целом.

В работе предложена система дистанционного риск-ориентированного мониторинга за банковской деятельностью (ДРОМДБ), направленная на повышение информационной прозрачности и рыночной дисциплины банков, гармонизации положений микро- и макропруденциального банковского надзора, обеспечения надзора за индивидуальными и системными рисками банковской деятельности.

Предложен научно-методический подход к идентификации системно важных банков, основанный на бинарном подходе и расширенном составе критериев и индикаторов системной важности банков, которые учитывают национальные особенности банковского бизнеса и стандарты отчетности. Апробация подхода, осуществленная на 26 банках Украины, которые представляют разные группы банков согласно классификации НБУ, выявила отсутствие на протяжении 2008–2013 гг. банков с высоким уровнем системной важности, большинство банков характеризуются умеренным либо низким ее уровнем.

С целью обеспечения принципа эффективности использования надзорных ресурсов и концентрации усилий на сферах повышенного риска предложено три режима ДРОМДБ – базовый, усиленный и интенсивный, в основе выделения которых заложены критерии системной важности банка и уровня индивидуального риска банка.

Для реализации базового режима ДРОМДБ в Украине предложена стейкхолдерская модель делегированного мониторинга, которая базируется на механизме комплементарного взаимодействия НБУ и ключевых внешних стейкхол-

дерев банка (кредиторов, вкладчиков, клиентов и др.), что позволит уменьшить асимметрию рыночной информации, активизировать механизм саморегулирования деятельности банков и повысить их ответственность за результаты ведения бизнеса.

В качестве ключевого инструмента усиленного режима ДРОМДБ обосновано использование процедуры стресс-тестирования, которая основана на принципах обязательности, согласованности, самостоятельности, независимости, прозрачности, перспективности, обоснованности, адаптивности, иерархичности.

В качестве методического обеспечения реализации интенсивного режима ДРОМДБ следует разграничивать оперативно-ориентированный инструментарий, направленный на дифференциацию экономических нормативов деятельности системно важных банков и корректировку значений нормативов капитала, текущей ликвидности, кредитного риска и инвестирования, а также стратегически-ориентированный инструментарий, направленный на разработку антикризисного плана возобновления деятельности системно важных банков с дальнейшим их контролем со стороны НБУ.

Ключевые слова: банковский надзор, дистанционный мониторинг, риск-ориентированный подход, системно важные банки, дифференцированный режим мониторинга, антикризисный план возобновления.

SUMMARY

Samsonov M. I. Off-site risk-based surveillance on Ukrainian banks development. – Manuscript.

Dissertation for a candidate's degree reception of economic science on speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Highest Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2013.

The thesis summarizes current trends in international and domestic banking supervision systems development, problems and perspectives of off-site surveillance on banks in Ukraine; the context of off-site risk-oriented surveillance on banks is grounded; conceptual basis for reforming of off-site surveillance on banks in Ukraine on the basis of a risk-based approach is developed; identification of systemically important banks as off-site risk-oriented surveillance on banks objects is suggested; introduction a system of differentiated banking regulation and supervision is revealed; organizational and informational support of the basic mode of off-site risk-based surveillance on banks is improved; instrumental framework of intensive treatment of off-site risk-based surveillance on banks is improved.

Keywords: banking supervision, off-site surveillance, risk-based approach, systemically important banks, differential treatment monitoring, crisis recovery plan.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
Рекуненко Ігор Іванович

Підписано до друку 16.10.2013.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”.
Адреса: вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008